

■ Cronica literară

Protagonistul-narator al romanului experimentează o suită de decorporalizări simultane, petrecute întotdeauna la ora 1.12 noaptea, urmate de reveniri în real la exact aceeași oră

Constantina Raveca Buleu Un joc intelectual rafinat

„... Science fiction-ul e o narcoză ale cărei esențe converg înspre alchimii intelectuale sofisticate, proprii unui univers în interiorul căruia realul și virtualul își schimbă rolurile pe neobservate” – notează Ștefan Borbély în finalul postfeței care acompaniază fabulosul joc ficțional orchestrat de către prodigiousul octogenar Gheorghe Săsărman în *Alfabetul distopiilor*, volum apărut în 2021 la Editura Școala Ardeleană din Cluj-Napoca. Construită pe o armătură teoretică serioasă și pe un acut instinct critic, seria discursurilor distopice din paginile acestui roman în esență conservator justifică din plin natura adictivă a unei arte combinatorii ce angajează atât codurile unui gen literar provocator, cât și energia unei scriituri rafinate.

Stabilit și relativizat încă din paragraful introductiv – „Știu bine că întâmplările pe care vi le voi povesti sunt greu de crezut și nici nu mă aștept să le luați drept fapte autentice; dar nu-i oare realitatea însăși atât de stranie, încât te întrebă uneori dacă nu cumva visezi și dacă ceea ce vezi cu propriii tăi ochi este chiar adevărul adevărat?” –, pactul ficțional deblochează suita de scenarii speculative, plecând de la premisa potrivit căreia de la realitatea ficțiunii la ficțiunea realității toate interpretările sau dezvoltările civilizaționale sunt posibile. Germele polemic al scenariilor îl reprezintă opoziția dintre știința post-materialistă, pluralistă, aprioric dispusă să accepte faptul că înspre adevăr conduc mai multe evoluții simultane, și exclusivitatea pozitivismului preponderent uniliniar, pivotul civilizației actuale. Cea dintâi perspectivă își consolidează aglutinant poziția teoretică, mai întâi grație unui argument oferit de către Arthur C. Clarke, figură emblematică în SF-ul de secol XX, potrivit căruia „o tehnologie suficient de avansată nu poate fi deosebită de magie”, apoi prin inserția unei ipotetice memorii universale, în care totul rămâne înregistrat, de la evenimentele la conștiință, o memorie corespunzătoare *inconștientului colectiv* postulat de Jung și proximală Dumnezeului biblic, entitatea metafizică ce precede universul.

Încercând să împace perspectiva gândirii pluraliste cu scepticismul pozitivist, naratorul apelează la conceptul de *emergență*, a cărui formulare lapidară, atribuită lui Aristotel, spune că întregul reprezintă întotdeauna mai mult decât simpla sumă matematică a părților sale componente, ceea ce înseamnă că un sistem anume poate exhiba și proprietăți inexistente la nivelul entităților care îl compun. În logica ficțiunii lui Gheorghe Săsărman, *emergența* – cu un substanțial ajutor din partea *inconștientului colectiv jungian* – explică secvențele distopice dezvoltate în roman, din moment ce, potrivit raționamentului expus în *Prolog*, „Existența omenirii, [...] ar fi favorizat de-a lungul istoriei formarea de structuri și mai complexe, cu proprietăți noi, pe care abia ni le putem imagina”, iar „în condiții prielnice, pe treptele succesive ale grupurilor ar putea lua naștere entități colective, depozitare ale zestre informaționale comune, care ar transcende limitele conștiinței individuale – la fel cum într-un așa-numit botnet mii și mii de calculatoare sunt puse să lucreze împreună fără știrea posesorilor”.

Pe modelul acestei rețele plurale, protagonistul-narator al romanului experimentează o suită de decorporalizări simultane, petrecute întotdeauna la ora 1.12 noaptea, urmate de reveniri în real la exact aceeași oră, dar cu un *upload* substanțial, asigurat de o memorie simultaneizată, căreia i se adaugă zeci de amănunte distincte, consumate paralel. Decorporalizarea onirică reprezintă în acest caz expediția literară la unei structuri mitice fundamentale – călătoria –, care asigură în mod tradițional legătura dintre lumea reală și ceea ce numim generic „cetatea utopică”. Interesantă este și selecția livrescă a istoriilor tipologice, dintre zecile asimilate într-o ubicuitate onirică fiind incredințate hârtii doar cinci, organizate pe logica acrostihului. Mai precis, fiecărei litere din cuvântul UTOPIA îi este alocată câte o versiune distopică a civilizației umane actuale, generată de discursuri ideologice multiculturale, existente în prezentul nostru hiper-globalizat. Pe rând – însă în realitate simultan, așa cum am precizat – călătorul oniric se trezește în *Universalism*, *Transumanism*, *Oicumenă*, *Postumanism* și *Amazonia*, o ultimă pagină, intercalată în volum cu litera I, fiind alocată în principiu *Nihilismului*, ea fiind lăsată la dispoziția și

imaginația cititorului, invitat să o completeze cu versiunea proprie, deoarece, mărturiseste naratorul în *Epilog*, „despre o vreme în care omenirea s-a lăsat literalmente dizolvată în nihilism, oricât m-am strădui, n-am găsit a spune nimic inteligent sau cât de cât cu tălc, și atunci mi-am zis că lucrul cel mai înțelept ar fi să mă rezum la titlu, lăsându-i fiecăruia libertatea de a-și plăsmui narațiunea aferentă cum va crede el de cuviință”.

Să luăm ipostaziile pe rând.
U de la *Universalism* reprezintă versiunea radicală, nuanțat eschatologică, a unei civilizații occidentale care a căzut victimă propriilor sale politici universaliste. Teleportat în Marienplatz, cândva după 2041 (piețele se convertesc în perfecte locuri de aterizare distopică în mai toate scenariile explorate în volum), naratorul se trezește într-un München familiar, dar păgănit și pustiu, cu biserici și biblioteci distruse, împânzit de violențe și de scene macabre, cu gunoai și cadavre zăcând pe caldarâm, rămășița citadină a unui război civil hibrid și asimetric, în care sunt anghinate zeci de facțiuni beligerante care încheie alianțe instabile. Acceptat ca mefient de o comunitate care a izbutit să-și contureze un soi de normalitate de substituit, naratorul înțelege că decăderea civilizației occidentale reprezintă rezultatul *Pactului pentru migrație de la Marrakesh* (din decembrie 2018, eveniment real), prefigurată de hotărârea Angelei Merkel, redusă identitar la „cancelarea de atunci”, din septembrie 2015, de a deschide granițele Germaniei în fața imigranților, decizie „care se bizuia, în mod neîntemeiat și fără a le fi consultat, pe solidaritatea celorlalte țări membre ale Uniunii Europene”.

Următoarea călătorie onirică se consumă în *T de la Transumanism*. Punctul de aterizare îi reprezintă, din nou, o piață, de data aceasta supraaglomerată, dominată de o reclamă incitantă – „Nu rata o ocazie unică, decide-te pe loc pentru nemurire!” –, acompaniată de imaginea unui *bodybuilder* ipostaziat ca Terminator și de un citat din Nietzsche, „Am venit să vă vestesc *Supraomul!*”, adnotat publicitar cu: „Noi vă aducem *Supraomul în casă, pe măsura fiecăruia, pentru orice pungă!*”. Departe de originea lui filosofică, *Supraomul* distopic se dovedește a fi o entitate variabilă, o funcție a pieței și a posibilităților financiare ale aspirantului la nemurire oferită de realitatea virtuală. Civilizația transumană amintește de geografia virtuală din *Matrix* – o planetă cu miriade de alveole diseminate, funcțiile primare și secundare ale ființelor din recipientele fiind asigurate prin conectivitate. În același timp, sistemul generează nestingherit o nouă specie umană, o elită alcătuită din indivizi supradotați, ultrazistenți sau foarte bogați și influenți politic, remodelați prin inginerie genetică, psiho-farmacologie și nanotehnologie, potențial nemuritori. Logica funcțională este aceea a elitelor care se auto-perpetuează, consfințind astfel o inegalitate milenară, care va duce, în ultimă instanță, la scindarea speciei între o rasă subumană, atrofiată, și una similară statutului divin.

Excesele distopice ale transumanismului lasă apoi locul radicalismului ecumenic în *O de la Oicumenă*. Dacă, în distopia universalistă, fanatismul religios alimentează conflictul identitar, în această distopie teocratică, succesivă conflictelor religioase, fuziunea și compromisul exclusivist al religiilor Cărtii (creștinism, iudaism, islam) generează o regresie civilizațională într-o paradigmă medievală extremă, bigotă, guvernată de un iconoclast furibund, demn de Savonarola (menționat, de altfel, în text), căruia îi cad prădă toate operele de artă cu subiect religios. Instaurarea Credenței ca principiu unic de tip aglutinant și sincretic se numește *superbism*, liderul ei religios și politic fiind Sanctitatea Sa Superbissimul, ambele creații lingvistice fiind o replică ironică, dată peste timp, Superbiei cântate de *Minnesänger* sau de renaștențiști. Firește, noua religie nu operează doar asupra cunoașterii, ci ea intervine și la palierul biologic: identificând în factorul demografic practic liber sursa tuturor relelor, noua ordine religioasă limitează radical suprapopularea și impune un nou tip de familie,

definit prin dominația absolută a bărbatului, prin interdicția vieții sexuale și al plăcerii, perpetuarea speciei fiind asigurată prin fecundarea *in vitro* a câte doi copii, un băiat și o fată. Este o societate în care doar bărbații au dreptul de a participa la viața publică, în condițiile unei uniformizări regresive și a reducerei identitare la un cod fizionomic bine precizat, femeile, asimilate instinctelor, tentații și Necuratului, fiind relocate în perimetrul privat, ascunse privirii în spatele veșmintelor.

Construită în siajul civilizației transumane, lumea vizitată în *P de la Postumanism* se configurează într-o postistorie în care raiul și iadul *oikumeniei* au devenit valori superflue, ca de altfel binele, răul, morala sau tot ceea ce ține de umanism. Oamenii subzistă doar ca entități digitale, activate sau intrupate prin rotație, pentru a nu supracărca Sistemul. Tranzitia de la existența binară la cea biologică se petrece în tiparul aceleiași creaturi imuabile, arhivate în memoria virtuală, tot ceea ce ține de universul subiectiv și de modificările experiențiale fiind șters la inactivare, semn că „uitarea este condiția primă a veșniciei”. Există însă și un crâmpel de umanitate reziduală aici: ascunși în subteranele megalopolisului, urmașii celor care refuzaseră nemurirea și încapsularea, adică transformarea în entități algoritmice stocate în memoria digitală globală, operează în cadrele unui mit fondator clasic, cu nuanțe mesianice, în care opțiunea pentru normalitatea unei vieți biologice finite și unice se profilează ca replică validă la colecția statică, suspendată într-o desăvârșire sterilă, a societății postumane.

Dacă civilizația teocratic-misogină a *Oicumeniei* declanșează în narator un soi de androfobie, civilizația androfobă din *A de la Amazonia* îl transformă într-o revoltată instanță providențială, în „mesajul unei lumi nu neapărat mai bune, dar ceva mai echilibrate totuși, iar misiunea mea, de care nici măcar nu eram cu totul conștient, o misiune istorică din perspectiva aceluși timp, era să legitimez pe deplin aspirațiile subversive ale fiicelor rebeliunii”. Motivul unei asemenea ipostazieri nu ține de radicalismul feminist asociat cu mitica civilizația amazoniană, din moment ce oricum nu avem de a face cu regatul legendar evocat de Homer, Herodot, Diodor sau Strabon, ci cu extrema exercitare a puterii la palierul corpurilor și la cel al cunoașterii. „Știam – notează naratorul – [...] că ideea unei lumi fără bărbați le preocupă de mult timp pe corifeele feminismului militant și că revine periodic în dezbaterile din medii”, teza crucială invocată în favoarea unei societăți exclusiv feminine atribuind bărbaților toate relele – violența, fanatismul, corupția etc. Acest tip de discurs aglutinează în scenariul distopic și argumente care își dovedesc vulnerabilitatea pe măsură ce culisele noii civilizații se deschid, unul dintre ele fiind posibilitatea partenogenezei.

Că toate aceste dezvoltări extreme nu sunt singurele stadii virtuale ale civilizației noastre e evident și recunoscut în *Epilog*, lor putându-li-se adăuga oricând scenarii construite pe multe alte discursuri prezente pe diferite paliere ale societății noastre (coincident, toate reprezintă catastrofe planetare): explozia demografică și secătura resursele, încălzirea globală, deșertificarea și posibilitatea locuirii subterane, civilizația postnucleară, exodul cosmic sau invazia extraterestră. Sunt provocări la care cititorul este invitat să participe, scriind capitolul lipsă, chiar dacă (sau mai ales dacă) imaginația lui este deja narcotizată de seducătorul exercițiu speculativ al inegalabilului Gheorghe Săsărman.

■ Scriitor, critic și istoric literar, cercetător științific